

Т. М. Циганкова, д-р екон. наук,
зав. кафедри міжнародної торгівлі,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ТОРГОВА ПОЛІТИКА ТУРЕЧЧИНИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Детальний аналіз торгової політики Туреччини за останнє десятиріччя, проведений на основі документів СОТ щодо огляду торговельної політики, дозволяє виокремити деякі її суттєві аспекти, які, на наш погляд, слід враховувати Україні як майбутньому члену цієї глобальної організації.

По-перше, це стосується самого механізму огляду торговельної політики. Якщо Туреччина, як член СОТ з 1995 року (з 1951 року — сторона в ГАТТ) та країна, що розвивається, піддається огляду торговельної політики раз на п'ять років (1998—2003 рр.), то Україна маючи статус країни з ринковою економікою буде оглядатись частіше (1 раз на три роки). Тобто, і членство в СОТ, і зумовлений цим механізм огляду торговельної політики цієї організації будуть вимагати від України (як це було у Туреччині):

— дотримання взятих на себе зобов'язань, як країни — члена СОТ;

— прозорості торговельних заходів та намірів застосування конкретних інструментів торгової політики;

— наявності чіткої торговельної політики в розрізі:

а) сфер регулювання — товари, послуги, інтелектуальна власність;

б) регіональних пріоритетів торговельно-економічних зв'язків;

в) обґрунтованих та дозволених СОТ інструментів регулювання торгових потоків.

По-друге, членство в СОТ, тобто простий доступ до зарубіжних ринків на засаді загального режиму найбільшого сприяння (most favored nations regime — РНБ) в умовах посилення регіональних інтеграційних процесів, вже не забезпечать очікуваного ефекту від членства в цій організації. Це, безумовно, буде вимагати від України створення обґрунтованої стратегії регіональної економічної інтеграції.

По-третє, лібералізація зовнішньої торгівлі, відкриття внутрішнього ринку країни, посилення конкуренції — з одного боку, будуть вимагати створення дієвої системи сприяння національному експорту — з другого боку. В цьому контексті Туреччина справедливо належить до країн, в яких сформувалась досить розвинута інфраструктура підтримки національного підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу.

Це три ключові висновки, по кожному з яких є позитивний досвід, який Україні слід враховувати як майбутньому члену СОТ та країні, яка, як і Туреччина, прагне стати в майбутньому рівноправним членом ЄС.

Розглянемо позитивні моменти торговельної політики Туреччини. Вони стосуються:

- застосування інструментів захисту внутрішнього ринку;
- заохочення прямих іноземних інвестицій;
- управління вільними економічними зонами;
- забезпечення захисту прав інтелектуальної власності;
- створення інфраструктури розвитку електронної комерції.

Стосовно захисту внутрішнього ринку Туреччина, завдяки наявності відповідної законодавчої бази та розвинутій інфраструктурі торговельних палат та асоціацій експортерів, успішно застосовує антидемпінгові заходи. За частотою їх застосування вона посідає 11 місце серед членів СОТ. Так, за 1995—2002 рр. було ініційовано 46 антидемпінгових розслідувань, 33 з яких закінчились застосуванням антидемпінгового мита [7].

Митний кодекс Туреччини (1971 р.) та Антидемпінговий закон (1989 р.) чітко визначають випадки незаконної демпінгової конкуренції і передбачають дієві заходи захисту внутрішнього ринку. В останні роки посилено антидемпінговий контроль. Періодично в «Офіційній газеті» Управління казначейства із зовнішньої торгівлі при Раді міністрів Туреччини публікуються постанови про судові розслідування скарг на демпінговий імпорт, збиток, що він наносить місцевому виробництву.

Незважаючи на серйозні кроки у бік лібералізації, не в останню чергу зумовлені зобов'язаннями Туреччини по відношенню

до ЄС, членом якого вона має намір стати, зберігається і сьогодні значною мірою захисний характер митного обкладання. Туреччина вживає заходів до того, щоб митне оподаткування наблизити до діючого в країнах ЄС, більш 20 % позицій відповідають уже митному тарифу ЄС, з 1989 р. почала застосовуватися Гармонізована система опису та кодування товарів. Податки і збори, передбачені митним законодавством, не стягуються при транзитній торгівлі як при ввозі товару, так і при його вивозі з країни. При транзитній торгівлі (і при ввозі товару, і при його вивозі) ніяких націнок не встановлюється, крім відрахувань у Фонд підтримки експорту.

Особливістю експортного режиму Туреччини є скасування мита і податків (за винятком окремих видів сільськогосподарської продукції), а також експортних субсидій, скорочення бюрократичних процедур під час здійснення експортних операцій, підвищення ролі і важливості галузевих союзів експортерів у регулюванні зовнішньоторговельної діяльності.

Ще однією особливістю імпортного режиму Туреччини є скасування всіх мит у торгівлі промисловими товарами між Туреччиною і країнами ЄС близько 15 зі 500 товарних позицій, скасування мита на товари в рамках Європейської Асоціації вугілля і сталі (132 товарні позиції), застосування в торгівлі з третіми країнами Єдиного митного тарифу. Причому середньозважений тариф повинен визначатися тільки критеріями захисту внутрішнього турецького ринку, і його розмір не повинен значно перевищувати тарифи, застосовувані в країнах ЄС. Зараз середньозважений розмір імпортного тарифу складає близько 5 % [3], однак, незважаючи на тенденцію зниження середньозваженого тарифу, його розмір залишається високим порівняно із застосовуваними тарифами в рамках ЄС.

Згідно турецького законодавства, пільговими видами імпорту є: імпорт у Турецьку Республіку Північного Кіпру; імпорт для виконання лізингових угод; імпорт для підприємств державного сектора; імпорт у рамках угод по лінії НАТО й інших аналогічних угод.

Режим контролю експорту товарів здійснюється двома методами: ліцензуванням та обов'язковою реєстрацією експортної операції, які одночасно передбачають і контроль над цінами товарів.

Законодавство з експорту регулює такі його форми, як експорт по кредиту, експорт консигнації чи по спільному рахунку, тимчасовий експорт (наприклад, для промислової обробки сировини з поверненням у країну), експорт через оренду, експорт через вільні зони поза і усередині країни, експорт дорогоцінних металів і

каменів та виробів з них, транзитна торгівля, експорт у процесі підрядних робіт закордоном, експорт без сплати.

Через списки товарів, що контролюються урядом під час експортування, влада прагне гнучко реагувати на мінливу ситуацію на внутрішньому та зовнішніх ринках. Крім того, ціла низка законодавчих заходів, що постійно оновлюються, об'єднані в систему заохочення експорту та інших видів зовнішньоекономічної діяльності. Експортер, що відповідає вимогам експортзаохочувального законодавства, одержує на певний термін «заохочувальний сертифікат», що забезпечує йому податкові, кредитні й інші пільги в експорті своєї продукції.

Досвід Туреччини показує, що членство в СОТ сприяє збільшенню обсягів іноземного інвестування, але не вирішує проблему надходження потрібних країні обсягів. Тобто, необхідними стають розробка стратегії залучення іноземних інвестицій та створення сприятливого інвестиційного клімату. В цьому контексті заслуговує на увагу турецька практика визначення пріоритетних галузей та регіонів інвестування, а також система оцінки прогресивності проектів та стимулювання національно важливих з них («заохочувальні сертифікати»).

Відповідно до діючого законодавства, іноземним інвесторам надані в повному обсязі ті ж права, що і національному капіталу. Пайова участь іноземних інвесторів не обмежується ні в якій формі. Гарантується переказ прибутків і репатріація капіталу у випадку продажу чи ліквідації фірми.

Фактично в Туреччині вже протягом кількох десятиліть існує один з найбільш ліберальних режимів регулювання діяльності іноземного капіталу, що періодично доповнюється і конкретизується відповідно до загального напрямку економічного курсу країни.

Турецький уряд застосовує по відношенню до іноземних інвесторів комплекс стимулюючих і заохочувальних заходів, що покликані сприяти такому розміщенню інвестицій у країні, яке б відповідало загальній стратегії її економічного розвитку. Так, щодо галузевого розподілу інвестицій, у першу чергу, заохочуються інвестиції в експортоорієнтовані сфери промисловості і наукомісткі виробництва, а також у туризм, перевезення, будівництво, утворення, охорону здоров'я. Крім цього, відповідно до політики вирівнювання рівнів економічного розвитку окремих регіонів країни, стимулювання іноземного капіталу в Туреччині має виражений територіальний характер. Залежно від рівня економічного розвитку Туреччина умовно розділена на чотири категорії районів, які віддзеркалюють різний ступінь заохочення іноземних

інвестицій: райони першого ступеня пріоритетності, райони другого ступеня пріоритетності, «нормальні» райони та розвинуті райони.

Проекти іноземних капіталовкладень розглядаються й оцінюються Головним Управлінням з питань іноземних інвестицій, що входить до складу Секретаріату у справах казначейства апарату Прем'єр-міністра Туреччини. Основним критерієм в оцінці проектів іноземних інвестицій є їхній технологічний рівень, конкурентоспроможність, експортний потенціал, можливості залучення місцевих ресурсів. Територіальне розташування проектного об'єкта й обсяг інвестованого капіталу є основними показниками для одержання інвестором так званого заохочувального сертифіката, що надає право на користування пільгами при здійсненні проекту, а саме: частковим чи повним звільненням від сплати мита та інших податків, доступом до пільгових кредитів, урядовим дотаціям і ін. При видачі заохочувального сертифіката враховується, у якому ступені при здійсненні проекту передбачається скористатися притягнутими джерелами фінансування. Співвідношення між власним і притягнутим капіталом складає норму самофінансування; вона може бути не більш 40 % для інвестиційних проектів у пріоритетних районах, 50 % — у нормальних районах і 60 % — у «розвинутих» [3].

Аналогічна система державного регулювання існує і при створенні зон вільної торгівлі. Так, розгляд заявок та видача ліцензій на діяльність у ВЕЗ здійснюються на підставі перевірки таких показників діяльності компанії, як сприяння збільшенню експорту, вплив на підвищення рівня зайнятості, імпорт передових і високих технологій, екологічна безпека виробництва тощо.

На сьогодні на території Туреччини існують такі вільні економічні зони: ВЕЗ м. Мерсін, м. Анталія, м. Трабзон, ВЕЗ східної Анатолії (м. Ерзурум), м. Самсун, м. Різе, м. Стамбул (Фракія), європейська вільна економічна зона (м. Текірдаг), Егейська вільна економічна зона, вільна економічна зона аеропорту ім. Ататюрка (м. Стамбул), м. Стамбул, м. Мардін, м. Ізмір, м. Кайсері, м. Адана, м. Газіантеп [3, 5].

Регулювання діяльності вільних економічних зон здійснюється спеціально створеним Головним Управлінням з питань ВЕЗ у структурі Секретаріату у справах зовнішньої торгівлі апарату Прем'єр-міністра Турецької Республіки. Воно ж займається видачею ліцензій на право підприємницької діяльності у ВЕЗ. Після розгляду і схвалення заявки на одержання ліцензії на праві підприємницької діяльності у ВЕЗ у Головному Управлінні з питань

ВЕЗ, компанія повинна протягом 30 днів підписати контракт з адміністрацією зони про оренду приміщення або визначеної ділянки землі на території зони. Копія контракту про оренду направляється в Головне Управління з питань ВЕЗ, після чого видається ліцензія. Ліцензія може супроводжуватися «Дозволом на будівництво» і/чи «Дозволом на освоєння приміщення»; залежності від умов, викладених у заявці. Під час розгляду заявок і видачі ліцензій беруться до уваги такі показники діяльності компанії, як сприяння збільшенню експорту, розширення зайнятості, застосування передових технологій, екологічна благополучність виробництва тощо. По відношенню до суб'єктів ВЕЗ також застосовується система «заохочувальних сертифікатів».

Болючою для Туреччини, як і для України, залишається проблема захисту інтелектуальної власності, зокрема щодо використання програмного забезпечення та електронних носіїв інформації (CD, DVD). Про це зазначається в «Щорічній доповіді» СОР за 2004 рік, де країна занесена в перелік 21 країни-члена, що не дотримуються норм TRIPS. Заслужуваними на увагу є наступні кроки турецького уряду: створення мережі спеціальних судів (вже існує 2 в Анкарі, планується відкриття ще 5 в регіонах); підвищення відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності (наприклад, щодо не ліцензованого програмного забезпечення).

Так, у щорічній «Спеціальній доповіді» говориться, що багато країн, що розвиваються, і нові члени Всесвітньої торгової організації (ВТО) домагаються прогресу на шляху до виконання своїх зобов'язань у боротьбі з контрафактною продукцією за Угодою СОР «Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності», але проблеми залишаються, особливо щодо контролю. У доповіді зроблений висновок: хоча країна почала робити позитивні кроки, щоб поліпшити свої режими прав інтелектуальної власності (ПИС), відсутність охорони і забезпечення ПИС залишається глобальною проблемою. Доповідь закликає до уряд прийняття твердіших заходів у боротьбі з комерційним піратством і поширенням контрафактної продукції [7].

Щороку Туреччині надається технічна допомога і навчання з питань реалізації Угоди «Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності», а також інших міжнародних угод про інтелектуальну власність. Така допомога надається на групових семінарах, які організуються спільно зі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) і ВТО. Технічна допомога передбачає також аналіз і допомогу в розробці законів про інтелектуальну власність і правозастосування.

Турецький уряд разом з міжнародним агентством Business Systems Alliance починає безпрецедентні кроки, спрямовані на здійснення контролю за використанням програмним забезпеченням як у державних, так і в приватних організаціях. З березня 2001 р. набрали сили доповнення до «Закону про захист інтелектуальної власності і творів мистецтва», що стосуються відповідальності за використання неліцензованих комп'ютерних програм. За використання неліцензованого програмного забезпечення для юридичних і фізичних осіб передбачаються заходи адміністративної і кримінальної відповідальності: штраф від 10 тис. до 150 тис. дол. (за одну програму), позбавлення права професійної діяльності на термін до 3 років, конфіскація комп'ютерів і оргтехніки, позбавлення волі на термін від 2 до 6 років без права заміни грошовим штрафом [9].

У Туреччині приділяється значна увага розвитку електронної торгівлі, як однієї з найбільш перспективних сфер сучасної економіки. У 1997 р. на засіданні Вищої ради по науці і техніці Туреччини було прийняте рішення про створення Ради за координацією електронної торгівлі. Керування Радою здійснює Апарат радника по зовнішній торгівлі при прем'єр-міністрі Туреччини, функції секретаріату покладені на Раду по науково-технічних дослідженнях Туреччини (Tubitak).

Стосовно уроків для України щодо регіональної економічної політики Туреччини, слід визначити наступні напрями:

- участь у митному союзі з ЄС;
- створення стратегії розвитку торгівлі з сусідніми країнами та країнами регіону);
- участь у регіональних інтеграційних угрупованнях.

Створення митного союзу Туреччини з ЄС мало як позитивні наслідки (закріплення регіонального вектора інтеграції, перехід до ринкових відносин, структурна перебудова економіки, навички роботи у висококонкурентному середовищі), так і негативні — дефіцит торговельного балансу (майже 50 %), безробіття, закриття неконкурентоспроможних підприємств. Досвід показав, що зближення з ЄС є довготерміновим процесом (понад 10 років — з 1996 року), вимагає наявності чіткої торговельної політики, системи підтримки підприємництва та експорту, структурної перебудови економіки, розширення та поглиблення торговельно-економічних зв'язків з іншими країнами для компенсації дефіциту торговельного балансу.

Останнє потребувало ініціації створення у 2000 р. державної «Стратегії розвитку торгівлі з сусідніми країнами та країнами ре-

гіону». До сусідніх належать 11 країн: Азербайджан, Болгарія, Грузія, Греція, Іран, Ірак, Молдова, Румунія, Росія, Сирія та Україна. А ще 24 країни — Афганістан, Албанія, Алжир, Бахрейн, Беларусь, Боснія-Герцоговина, Хорватія, Єгипет, Ємен, Еритрея, Ефіопія, Ізраїль, Йорданія, Казахстан, Киргизстан, Кувейт, Ліван, Лівія, Македонія, Таджикистан, Туніс, Туркменістан, ОАЕ, Узбекистан та утворюють регіон торговельних інтересів Туреччини. Стосовно кожної з країн розроблена торговельна політика, яка реалізується в тому числі й під час багатосторонніх торговельних переговорів у СОТ.

Посиленню ролі держави у розробці та реалізації торгової політики країни сприяє й активна участь у регіональних торговельних угрупованнях, таких як:

— Організація економічного співробітництва (ECO Economic Cooperation Organization), членами якої на сьогодні є Іран, Пакистан, Афганістан, Азербайджан, Казахстан, Киргизька Республіка, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан, а пріоритетними сферами співробітництва — енергетика, торгівля, транспорт, сільське господарство тощо;

— Чорноморське економічне співробітництво (BSEC — Black Sea Economic Cooperation), де ключовими галузями кооперації є банки та фінанси, обмін статистичними даними та економічною інформацією, енергетика, транспорт, телекомунікації, промисловість, торгівля тощо, а країнами-учасницями — Албанія, Вірменія, Азербайджан, Болгарія, Грузія, Греція, Молдова, Румунія, Росія та Україна;

— Організація Ісламської Конференції (OIC — Organization of the Islamic Conference), у межах якої 11 країн-учасниць створили систему надання торговельних преференцій.

Аналіз політики регіональної економічної інтеграції показує, що уряд Туреччини має розроблені стратегії двостороннього торговельно-економічного співробітництва щонайменше з 60 країнами світу, а сама економічна інтеграція здійснюється як на двосторонній, так і на багатосторонній основі.

Література

1. Trade Policy Review. Turkey. Report by the Government. WT/ TPR/ G/ 44, 14 September 1998.

2. Trade Policy Review. Turkey. Report by the Secretariat. WT/ TPR/ S/ 44, 14 September 1998.

3. Trade Policy Review. Turkey. Report by the Government. WT/ TPR/ G/ 125, 19 November 2003.
4. Trade Policy Review. Turkey. Report by the Secretariat. WT/ TPR/ S/ 125, 19 November 2003.
5. Довідник по економіці Туреччини — <http://turkey-info.ru/business/source>
6. Иностранные инвестиции в Турции // Коринф. — 2004. — № 6.
7. Офіційний сайт світової організації торгівлі (World Trade Organization) — www.wto.org
8. Турция: перспективы экономического роста // Коринф. — 2003. — № 13
9. Экономическое положение в Турции // Коринф. — 2004 — № 17.

В. І. Чужиков, д-р екон. наук, проф.,
кафедри міжнародної економіки
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

РЕГІОНАЛЬНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ УКРАЇНИ ТА ТУРЕЧНИНИ В КОНТЕКСТІ ЗБЛИЖЕННЯ З ЄС

Пом'якшення регіональних суперечностей та створення відносно однорідного (гомогенного) простору стало останнім часом важливим завданням системи соціально-економічних наук у більшості західних країн, а досягнення гармонійних відносин між регіонами в Євросоюзі — головною метою урядів країн-учасниць та багатьох наднаціональних структур. Незважаючи на ускладнення процесу зближення різних за ієрархією європейських таксонів, досвід ЄС щодо розробки ефективної моделі регіональної конвергенції є доволі значущим не тільки для старих членів цієї організації, а й для нових, держав-аплікантів на вступ та країн, що межують з цим найбільшим у світі інтеграційним угрупованням. Не виключенням виступають Україна та Туреччина, загострення регіональних суперечностей в яких зумовило актуальність пропонуваного нижче дослідження, а його метою є — визначення сутності процесу конвергенції регіональної моделі Європейського Союзу і периферійних моделей навколо нього та виявлення алгоритму змін найближчих до ЄС таксономічних систем в умовах поліструктурного регулювання основних компонентів розвитку. Поєднання теоретичного аналізу умов і напрямів регіональ-